

6. Федик С. Є. Особливості тлумачення юридичних норм щодо прав людини (за матеріалами практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. Є. Федик. – Львів, 2002. – 215 с.
7. Общая теория права и государства: Учебник / Под ред. В. В. Лазарева. [3-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Юристъ, 2001. – 520 с.
8. Теория государства и права: Учебник / под ред. В. К. Бабаева. – М.: Юристъ, 2005. – 592 с.
9. Проблемы общей теории права и государства: Учебник / Под общ. ред. В. С. Нерсесянца. [2-е изд., пересмотр.]. – М.: Норма: Инфра-М, 2010. – 816 с.

УДК. 340.1

ПОНЯТТЯ І ВИДИ НОРМАТИВНИХ АКТІВ

Котюк В.О.

(кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка)

***Анотація.** Нормативні акти у романо-германській правовій системі (або сім'ї), у т.ч. і в Україні є домінуючою формою або видами права. У науковій статті розкриваються поняття і види юридичних актів, поняття і види нормативних актів з позиції понятійно-логічного підходу, у тому числі поняття нормативно-правових і антиправових нормативних актів.*

***Ключові слова:** нормативний акт, юридичний акт, нормативно-правовий акт, антиправовий нормативний акт, індивідуально-юридичний акт.*

***Аннотация.** Нормативные акты в романо-германской правовой системе (или семьи), в т.ч. и в Украине является доминирующей формой или видами права. В научной статье раскрываются понятие и виды юридических актов, понятие и виды нормативных актов с позиции понятийно-логического подхода, в том числе понятие нормативно-правовых и антиправовых нормативных актов.*

***Ключевые слова:** нормативный акт, юридический акт, нормативно-правовой акт, антиправовой нормативный акт, индивидуально-юридический акт.*

Concepts and types of regulations

Kotyuk V.

Regulations in Romano- Germanic legal system (or family) , including and Ukraine is the dominant form or type of right. In the scientific article the concept and the types of legal acts, concepts and types of regulations on positions of conceptual and logical approach , including regulatory and legal concepts and anti-legal regulations.

***Keywords:** regulation, legal act, legal act , anti-legal regulation , individual legal act.*

У сучасній державі правових або юридичних актів надзвичайно багато. Тому, щоб краще знати їх властивості і особливості не лише професійним юристам, але й усім громадянам їх необхідно класифікувати на різні види і типи. Термін «правовий акт» означає офіційний або неофіційний документ, який виражає правові (юридичні) рішення, правові приписи, норми права, права і обов'язки учасників правовідносин, юридичні факти, структуру правовідносин, склад правопорушення тощо. Професор С.С. Алексєєв вважає, що «правовий акт» у правознавстві має три значення: 1) по-перше, – це правило правомірної дії – юридичний факт; 2) по-друге, – це результат правомірних дій як елемент правової системи (юридична норма, індивідуальний припис (акт), акт автономного регулювання); 3) по-третє, – це юридичний документ.

Два останніх значення даного терміну найбільше підходять для характеристики цих актів. Тому «правовий акт» – це офіційний письмовий документ, який належним чином оформлений, має зовнішню форму і за змістом виражає волю, прагнення, потреби та інтереси держави, органів державної влади і місцевого самоврядування, громадян і юридичних осіб, узагальнення практики, має певну юридичну силу (дію або чинність) і діє в часі, просторі і за колом суб'єктів, а також відповідає основним вимогам і принципам Конституції держави, загальним і галузевим принципам права або загально визнаним нормам і принципам міжнародного права.

Усі правові акти мають багато спільних рис:

1) Вони виражаються в письмово-документальній формі, мають об'єктивно-суб'єктивний характер і виступають як офіційні юридичні документи, що виражають реальність правових норм або процес їх реалізації;

2) Ці акти-документи мають, як правило, інтелектуально-вольовий характер – у них виражається воля, потреби та інтереси або прагнення держави, органів державної влади, народу та інших учасників громадянських правовідносин;

3) У цих актах закріплюються елементи правової системи – юридичні або правові норми, узагальнення практики, індивідуальні приписи, автономні рішення окремих громадян і юридичних осіб[1];

4) Усі ці юридичні акти входять у правову систему держави і суспільства, які можна класифікувати на: а) акти законотворчості і правотворчості; б) акти застосування і реалізації права, прав і обов'язків; повноважень учасників громадянських правовідносин. Ліквідація або витіснення будь-якої групи цих актів із правової системи приведе до порушення механізму правового регулювання суспільних правовідносин, до анархії і безпорядку тощо;

5) За своїм змістом юридичні акти містять інформацію про зміст права, правових норм, зміст суб'єктивних прав і обов'язків громадян і юридичних осіб тощо;

6) Юридичні акти виконують безліч завдань і функцій, які властиві або характерні для системи права і законодавства держави, у тому числі регулюючу (статично і динамічно регулюючу), охоронну, інформаційну, ідеологічну, культурну, виховну, орієнтаційну, конструктивну, прагматичну, контрольню-наглядову тощо.

Ці юридичні акти залежно від нормативності і суті права (правомірності) можна поділити на три великі групи: 1) нормативно-правові акти, які мають правотворчий або законотворчий характер і розповсюджують свою чинність (дію) на невизначене коло суб'єктів і діють безстроково або приймаються на чітко визначений строк (термін); 2) антиправові нормативні юридичні акти, які суперечать загальним принципам і вимогам права. Наприклад, антидемократичні репресивні закони при авторитарних та тоталітарних державних режимах (фашистська Німеччина 1933-1945 рр., СРСР у період диктатури пролетаріату тощо); 3) індивідуально-правові або юридичні акти, які мають персоніфікований одноразовий характер і розповсюджують свою дію (чинність) на чітко визначене коло суб'єктів. Це, як правило, акти-документи реалізації права, реалізації суб'єктивних прав, свобод і обов'язків громадян і юридичних осіб, застосування права, як особливої форми реалізації права і законодавства органами державної влади, місцевого самоврядування, юридичними особами тощо. Ці акти також можуть бути правомірними і протиправними у залежності від того як застосовуються норми права до конкретних юридичних справ або ситуацій. В умовах демократії протиправні індивідуальні юридичні акти можуть бути опротестовані, скасовані вищестоящими органами державної влади або Апеляційним судом чи іншими вищими судовими інстанціями.

Враховуючи, що нормативно-юридичні акти можуть бути як правовими так і антиправовими або неправомірними, то усі форми і види права, які виражають декілька або багато норм права доцільно називати не нормативно-правовими актами, а просто нормативними актами (актами-документами), на відміну від індивідуально-правових (юридичних) актів. Як в античний період основоположник філософії Піфагор вважав, що усі речі необхідно називати своїми іменами і не ототожнювати правильне і неправильне (або святе із грішним). Ми не виключаємо, що й нині державна влада будь-якої країни приймає антиправові нормативні акти, у т.ч. в Україні. Критерії права або правомірності нормативних та індивідуальних юридичних актів була і буде «безсмертна справедливість». На думку геніальних античних філософів, у т.ч. Аристотель у своїй першій книзі «Політика» писав, що «Поняття справедливості зв'язано із уявленням про державу, так як право, яке служить мірилом справедливості, є регулюючою нормою політичного спілкування»[2]. Справедливість Аристотель відносив до добродійності (добродетели) і вважав, що кожен громадянин держави зобов'язаний бути справедливим і добродійним. На його думку: «У всіх людей природа вселила прагнення до державного спілкування, і перший, хто це спілкування організував зробив людству найбільше добро (благо). Людина, яка знайшла своє завершення – сама найдосконаліша із живих істот, і

навпаки, людина, яка живе поза законом і правом, найгірша із усіх, бо несправедливість, яка володіє зброєю, найтяжча за все; природа ж дала людині в руки зброю (оружие) – розумову і моральну (нравственную) силу; а ними цілком можна користуватися у зворотню сторону, тому людина, яка позбавлена добродійності, стає самою дикою і нечесливою істотою, низькою у своїх ставках і смакових потягах (позывах)» [2].

Майже аналогічно «право» визначається і у «Дігестах Юстиніана». На думку видатного римського юриста Ульпіана «Право отримало свою назву від «правосуддя» (iustitia), бо згідно із найкращим визначенням Цельса, право є наука про добре і справедливе. § 1. За заслуги нас назвали жерцями, бо ми турбуємося про правосуддя, повідомляємо поняття доброго і справедливого, відділяємо справедливе від несправедливого, відрізняємо дозволене від недозволеного, бажаючи, щоб добрі вдосконалювалися не тільки шляхом страху покарання, але й шляхом заохочення нагородами, прагнучи до істинної, якщо я не помиляюсь, філософії, а не до уявної (мнимой)» [3]. В античні часи слово «право» розуміли не тільки як науку про добре і справедливе, але й як «мистецтво» про добре і справедливе. Термін «мистецтво» уперше увів в науковий обіг і юридичну практику геніальний філософ і юрист, найкращий учень Сократа, Платон. В античні часи у Греції існувало сім основних видів мистецтва, у т.ч. ораторське мистецтво, військове мистецтво, гімнастика, поезія і драматургія і навіть медицину відносили до мистецтва лікування людей. Платон вважав і цілком обгрунтовано, що право і юриспруденція – це не просто наука, а й мистецтво, оскільки, щоб написати найбільш досконалий і доброякісний закон на високому професійному рівні необхідна велика майстерність. Тому слово «мистецтво» розуміють не лише як образотворче чи архітектурне мистецтво, але й як найвищу досконалість або майстерність у будь-якій справі, у т.ч. і в юриспруденції.

До нормативних актів або істинно нормативно-правових у сучасний період можна віднести такі види актів, за ієрархією або юридичною силою:

1) Конституція – основний закон держави, яка відповідно до ст. 8 Конституції України «Має найвищу юридичну силу». Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй»;

2) Юридичні або державні закони, які приймаються вищими законодавчо-представницькими органами державної влади (парламентом), або на загальнонародних референдумах;

3) Міжнародно-правові акти, які ратифіковані Верховною Радою України, входять у систему національного права і законодавства України. За своїм офіційним статусом і юридичною силою ці акти прирівнюються до законів України, а у випадку суперечності із законом України мають пріоритет або верховенство над законами;

4) Інтерпретаційно-правові акти або офіційні акти тлумачення різних форм і видів права, у т.ч. Конституції і законів України згідно із Законом «Про Конституційний Суд України» від 16.10.1996 р. (1992 р. – перший закон). Незважаючи на те, що перший закон був прийнятий у 1992 р., але до прийняття Конституції України 1996 р. Конституційний Суд не було створено[4]. Юридична сила офіційних інтерпретаційних актів визначається офіційним статусом нормативного акту, який роз'яснюється Конституційним Судом України;

5) Нормативно-правові договори, які укладаються між вищими і центральними органами державної влади і управління, які мають нормативний характер (наприклад, Конституційний договір між Верховною Радою і Президентом України від 10.06.1995 р.);

6) Підзаконні нормативні акти, які приймаються різними органами державної влади, органами місцевого самоврядування, локальні підзаконні нормативні акти державних і приватних юридичних осіб тощо.

Нормативно-правові (юридичні) акти – це основна і домінуюча форма або вид права в романо-германській правовій системі (сім'ї), у правових системах країн

соціалізму, у англо-американській правовій сім'ї та змішаних правових системах. Ця форма права є також домінуючою у правовій системі України.

Нормативні акти відрізняються від індивідуально-юридичних (правових) актів та інших правових явищ наступними основними ознаками і властивостями:

1) Ці акти є офіційними письмовими юридичними документами, які приймаються офіційними органами державної влади і управління або іншими юридичними особами, уповноваженими державою і законом видавати такі акти у межах своєї компетенції (місцеві ради або органи місцевого самоврядування, громадські організації, адміністрація державних і приватних юридичних осіб тощо). Це писана форма права на відміну від усних форм права і ще з часів Солона вважається, що вона більш досконала ніж усні форми права;

2) Такі нормативні акти мають безпосередній або опосередкований державно-владний характер, оскільки вони приймаються різними органами державної влади або уповноваженими державою іншими суб'єктами. Державно-владний характер нормативних актів означає, що вони мають юридичну силу, яка залежить від офіційного статусу і повноважень тих суб'єктів, які їх приймають.

3) Усі ці акти-документи мають таку властивість як нормативність, на відміну від індивідуально-юридичних актів, які мають конкретно-персоніфікований характер. Нормативність означає, що у них виражається велика кількість норм або правил поведінки чи діяльності, права і обов'язки учасників правовідносин, які існують у сучасний період або у майбутньому. Разом із тим окремі приватні договори і угоди, контракти теж можуть мати нормативність, але вони стосуються лише приватних осіб і мають індивідуально-правовий характер. У цілому нормативні акти мають публічний або державно-правовий характер, оскільки безпосередньо приймаються органами публічної влади, або уповноважені вищими органами влади чи законодавством приймати такі акти.

4) Усі нормативні акти мають або повинні мати конституційний характер, оскільки закони держави повинні прийматися на підставі Конституції і відповідно до принципів і вимог основного закону. Підзаконні нормативні акти приймаються на підставі законів держави і повинні бути безпосередньо законними і опосередковано конституційними, тобто не суперечити ні законам ні Конституції України.

5) Усі загальнодержавні нормативні акти (Закони, Укази Президента, Постанови Кабінету Міністрів України тощо) мають загальнообов'язковий характер для усіх громадян, службових і посадових органів влади і місцевого самоврядування та інших суб'єктів. Інші нормативні акти (підзаконні локальні або регіональні, відомчі тощо) мають обов'язкову силу лише для конкретно визначених суб'єктів.

6) Нормативні акти на відміну від індивідуально-юридичних актів мають багатократну дію (чинність) у часі, просторі, за сферами впливу і колом суб'єктів. Вони, як правило приймаються не невизначений термін, або на чітко вказаний строк, поки їх офіційно не відмінять або змінять. Індивідуально-юридичні акти-документи мають лише однократне застосування і одноразову реалізацію і стосуються лише конкретних суб'єктів (фізичних або юридичних осіб). Усі нормативні акти по-різному діють у просторі, за сферами впливу і колом суб'єктів. Наприклад, Конституція України розповсюджує свою дію на усіх громадян, органи державної влади і місцевого самоврядування тощо, а закон України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р. – тільки на державних службовців.

7) Практично усі нормативні акти як офіційна форма права охороняється загальними органами державної влади, у т.ч. правоохоронними органами, а також тими суб'єктами які їх приймали. Реалізація (виконання і дотримання цих актів забезпечується також контрольно-наглядовими органами влади, або іншими суб'єктами громадянського суспільства відповідно із принципами і вимогами конституційної законності;

8) За своїм соціальним призначенням, основними завданнями і функціями нормативні акти є правовими засобами або правовою основою реалізації державної політики, основних внутрішніх завдань і функцій держави у різних сферах народного

господарства (політичних, економічних, екологічних, гуманітарних, оборонних – захист країни від внутрішніх і зовнішніх ворогів) тощо.

9) Усі нормативні акти, як офіційні юридичні документи мають свої реквізити: офіційну назву, яка повинна відповідати змісту акту; назва органу влади чи організації, яка приймала нормативний акт; дату прийняття; час вступу його в чинність або дію; підписи уповноважених осіб, які їх приймають; гербова печатка організації або установи, яка видала цей акт; офіційно зареєстровані в Міністерстві Юстиції України і опубліковані в офіційних виданнях законотворчих і нормотворчих органів влади чи іншим чином доведені до відповідних адресатів (наприклад, збірники відомчих нормативних актів тощо).

Таким чином, нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий юридичний документ, який приймається або санкціонується різними органами влади і місцевого самоврядування, або іншими уповноваженими суб'єктами, має державно-владний, обов'язковий для усіх або певної категорії населення характер, виражає різну кількість норм права, міру справедливості і правової свободи (що дозволено і що заборонено робити), права і обов'язки учасників правовідносин тощо, охороняються державою та іншими суб'єктами від порушень, має різну юридичну силу (залежно від офіційного статусу суб'єктів видання) і чинність в часі, просторі, за сферами впливу і колом суб'єктів і направлений на регулювання і охорону суспільних правовідносин і соціальних цінностей.

Список використаних джерел

1. Алексеев С.С. Общая теория права. В 2^{-х} т. Т.2.- М. 1982.с. 192-201.
2. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории – Мн. : Литература. 1998. с. 415.
3. Дигесты Юстиниана. Избр. фрагменты в переводе И.С. Перетерского. – М.: Наука. 1984. с. 23.
4. Конституційний Суд України. – Юридична енциклопедія. В 6 т.. Т. 3 – К.: Укр енци. 2001. с. 282.

УДК 34.096

САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ТЕЛЕБАЧЕННЯ І РАДІОМОВЛЕННЯ: ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Красноступ Г.М.

(кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник)

Анотація. Стаття присвячена дослідженню організаційно-правового забезпечення державної інформаційної політики під час застосування санкцій у сфері телебачення і радіомовлення. Підготовлено пропозиції щодо удосконалення правового регулювання суспільних відносин щодо притягнення до відповідальності за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення.

Ключові слова: державна політика, правове регулювання, телебачення, радіомовлення, санкції.

Аннотация. Статья посвящена исследованию организационно-правового обеспечения государственной информационной политики при применении санкций в сфере телевидения и радиовещания. Подготовлены предложения по совершенствованию правового регулирования общественных отношений по привлечению к ответственности за нарушение законодательства о телевидении и радиовещании.

Ключевые слова: государственная политика, правовое регулирование, телевидение, радиовещание, санкции.

Summary. The article investigates the organizational and legal regulation of state information policy in applying sanctions for television and radio broadcasting. Prepared proposals for improving the legal regulation of social relations for violation of legislation on television and radio broadcasting.

Keywords: public policy, legal regulation, television, radio broadcasting, sanctions.

Постановка проблеми. Зважаючи на військову агресію Російської Федерації на сході України, гостро постало питання застосування відповідних санкцій Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення (далі – Національна рада) як регулятором у сфері телебачення і радіомовлення щодо захисту інформаційного простору та припинення поширення пропагандистського контенту. Проте, передбачені законодавством повноваження Національної ради, наявна процедура застосування